

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΣΤΗ ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΧΡΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ DAVID HUME*

Υπό
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Δ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ
Λέκτορας
Πανεπιστημίου Πειραιώς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι γνωστό ότι η ποσοτική θεωρία χρήματος που μεταξύ άλλων καθιερώθηκε στην οικονομική σκέψη με την εργασία «Political Discourse» (1752) του Hume, προσέλαβε πληρέστερη και πλέον «τεχνική μορφή» με τις εξισώσεις Fisher και Cambridge, ενώ ο Milton Friedman την δεκαετία του 1960 την διατύπωσε εκτενέστερα ως θεωρία ζήτησης χρήματος (Χουμανίδη, 1972, σε.λ. 345-353, 409-417). Αυτοί οι θεωρητικοί σταθμοί στην εξέλιξη της ποσοτικής θεωρίας χρήματος δεν έμειναν χωρίς κριτικές, αντεγκλήσεις και διχογνωμίες. Σ' αυτές όμως δεν πρόκειται να αναφερθούμε στο παρόν άρθρο. Γιατί όπως και ο τίτλος προαναγγέλει, ασχολούμεθα με τις πρώτες όσο και έντονες κριτικές κατά της θεωρίας αυτής που παρουσιάσθηκαν στην πρώτη επιστημονική της εμφάνιση, δηλαδή αυτής του Hume. Ελπίζουμε να δείξουμε ότι οι κριτικές αυτές είναι ενδιαφέρουσες όχι μόνο γιατί δεν έχουν επαρκώς (τουλάχιστον όλες) αναλυθεί από τους ιστορικούς της οικονομικής σκέψης, αλλά επί πλέον γιατί παρέχουν ενδιαφέροντα στοιχεία μεθοδολογικής προσέγγισης και ανάλυσης των διαφόρων οικονομικών μεταβλητών.

Στην παρούσα εργασία αρχικά θα παρουσιάσουμε την ποσοτική θεωρία χρήματος του Hume χωρίς να αμελήσουμε τις απόψεις επί του θέματος των προγενεστέρων του (που πιθανώς επέδρασαν επ' αυτού), όπως αυτές των Locke (1692),

* Ευχαριστώ τον Καθηγητή Λ. Θ. Χουμανίδη για τις συμβουλές του στη συγγραφή αυτού του άρθρου.

1. Για τις πρώτες εμφανίσεις της ποσοτικής θεωρίας του χρήματος στις εργασίες του Ξενο-

Richardson (1744) και Montesquieu (1748) και αμέσως μεταγενεστέρων του συγγραφέων, όπως των Lord Patrie (1755), Turgot (1766) και Smith (1776).

Στη συνέχεια, θα αναλυθούν οι σημαντικότερες κριτικές που παρουσιάστηκαν αμέσως μετά την έκδοση της εργασίας του Hume. Συγκεκριμένα θα δώσουμε έμφαση στις εργασίες των J. Harris (1757), R. Wallace (1758), W. Temple (1758), και Sir J. Steuart (1767). Στο μέρος αυτό της εργασίας μας θα συμπεριλάβουμε και την κριτική του άσκησε ο Cantillon (1755) επί της θεωρίας χρήματος του Locke.

Κλείνοντας την ανάλυση μας, θα τονίσουμε τον ποικιλόμορφο τρόπο με τον οποίο έλαβε χώρα αυτή η πρώτη διαμάχη επί της επιστημονικής ορθότητας και εμπειρικής επαλήθευσης της υπό συζήτηση θεωρίας.

Επειδή κύριος σκοπός μας δεν είναι η εξελικτική παρουσίαση και ανάλυση της σύγχρονης ποσοτικής θεωρίας χρήματος αλλά η παρουσίαση μιας παλιάς διαμάχης επ' αυτής της θεωρίας, που μόνο μνεία της έγινε από τους ιστορικούς της οικονομικής σκέψης δεν θα αναφερθούμε στην από τους χρόνους του Smith και κατόπιν εξέλιξης.

Η ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΧΡΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ DAVID HUME

Ένα εδάφιο της εργασίας του Lord Patrick, «Essay on paper-money and Banking» (1755) περιγράφει με τον καλύτερο τρόπο τον «συμπαγή πυρήνα» της ποσοτικής θεωρίας χρήματος όπως αυτή καθιερώθηκε το 1752 από τον Hume. Γράφει ο Patrick (1755, σελ. 69) :

«Είναι αξίωμα το ότι η τιμή της εργασίας και των εμπορευμάτων καθορίζεται πάντοτε από την ποσότητα του χρήματος που κυκλοφορεί σ' ένα Κράτος. Αύξησε ή μείωσε το χρήμα και οι τιμές θα πρέπει να ανέλθουν ή να πέσουν κατά μια ορισμένη αναλογία».

Το ερώτημα που τίθεται εν προκειμένω είναι εάν τα λόγια αυτά απεικονίζουν την ουσία και τον τρόπο με τον οποίο ο Hume ανέπτυξε τη θεωρία αυτή.

φόντος, Bodin, Davanzati, Montanari και άλλ. Βλ. Schumpeter, 1954, σελ. 311 - 314, Hegeland, 1951 σελ. 7 - 25.

Από ότι θα δούμε στη συνέχεια η κατ' αυτό τον επιφανειακό τρόπο παρουσίαση της ποσοτικής θεωρίας χρήματος, μικρή μόνο σχέση έχει με την ανάλυση του Hume.

Ο Hume κυρίως πραγματεύεται την μορφή της ποσοτικής θεωρίας χρήματος : $M \cdot V = P \cdot Q$, όπου (M) η ποσότητα του κυκλοφορούντος χρήματος υπό μορφή πολύτιμων μετάλλων, (V) η κυκλοφορική ταχύτητα του χρήματος αυτού, (P) το γενικό επίπεδο των τιμών των αγαθών και παραγωγικών συντελεστών, και (Q) ο όγκος παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών της οικονομίας.

Όπως είναι γνωστό, η σχέση αυτή είναι μονοσήμαντη και δείχνει τον τρόπο με τον οποίο κάθε μεταβολή του αριστερού σκέλους της εξίσωσης επιδρά στα μεγέθη που συνθέτουν το δεξιό σκέλος . Ο Hume ανέλυσε τη σχέση αυτή χωρίς να πέσει στην παγίδα εξαγωγής ενός οικονομικού νόμου ή γενικής αρχής— τουλάχιστον με το κύρος και τη μορφή που της έδωσαν οι περισσότεροι από τους κλασικούς οικονομολόγους. Αντίθετα, στηριζόμενος στη μεθοδολογική του θέση περί ύπαρξης αιτίου και αιτιατού σε κάθε εξέλιξη φυσικού και κοινωνικού φαινομένου, και στην υπό συνθήκες λειτουργία αυτής της αιτιακής σχέσης, ανέλυσε τις εξής τέσσερις περιπτώσεις συσχέτισης του (M) και του (P) : α) στην βραχυχρόνια περίοδο που ισχύει η υπόθεση *ceteris paribus*, β) στην βραχυχρόνια περίοδο χωρίς να ισχύει το *ceteris paribus*, γ) στην μακροχρόνια περίοδο με την ισχύ της υπόθεσης *ceteris paribus*, δ) στην μακροχρόνια περίοδο χωρίς την ισχύ της υπόθεσης *ceteris paribus*.

Σύμφωνα με τον Hume εάν σε δεδομένο χρόνο αυξηθεί η ποσότητα χρήματος στην οικονομία και ισχύει η συνθήκη *ceteris paribus*, τότε η αυξανόμενη ποσότητα χρήματος θα επιδράσει θετικά στην αύξηση της παραγωγής και του επιπέδου των τιμών (Of Money, έκδ. 1970, σελ. 41-43). Με άλλα λόγια, η ποσότητα του χρήματος δεν θα επηρεάσει αναλογικά το επίπεδο των τιμών, αλλά μέρος του νέου χρήματος θα χρησιμοποιηθεί για να καλύψει την αυξανόμενη παραγωγή. Αυτή η μεταβολή θα λάβει χώρα γιατί η αύξηση της ποσότητας χρήματος θα αυξήσει την συνολική δαπάνη της οικονομίας αυξάνοντας τον όγκο ζητήσεως και παραγωγής. Για να ισχύει αυτή η μεταβολή πρέπει να εκπληρώνονται οι υποθέσεις που συνθέτουν τη βραχυχρόνια συνθήκη² *ceteris paribus*, δηλαδή : 1) να παρα-

2. Στη δυνατότητα ισχύος της βραχυχρόνιας μεταβολής μεταξύ (M) (P), και (Q) δίνει έμφαση ο Milton Friedman (1956, σελ. 4 - 5) με το παράδειγμα του για το ελικόπτερο που τροφοδοτεί την Οικονομία με μια δεδομένη και σταθερή νέα ποσότητα χρήματος. Ο Friedman, με εμπειρική του μελέτη αναγνώρισε την ύπαρξη χρονικού χάσματος μεταξύ των μεταβολών στην προσφορά χρήματος και στην μεταβολή του επιπέδου τιμών [(το υπολόγισε για την Αμερικανική Οικονομία σε 15 - 24 μήνες (1970, σελ. 22 - 23)], κατά την διάρκεια του οποίου 9c επέλθει μεταβολή στην ποσότητα παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών.

μένει σταθερός ο όγκος προσφοράς και ζήτησεως δανειακών κεφαλαίων καθώς και το ύψος του τόκου, και 2) να μην παρακρατούν χρήμα οι λήπτες του νεοεισερχομένου στην οικονομία χρήματος (Of Interest, έκδ. 1970, σελ. 51).

Σε αντίθετη περίπτωση, όταν δεν ισχύουν αυτές οι υποθέσεις— δηλαδή χωρίς την συνθήκη *ceteris paribus*— η επίδραση της αύξησης της ποσότητας χρήματος στο επίπεδο των τιμών χάνει επίσης την αναλογικότητα της. Με άλλα λόγια, το νέο χρήμα δεν διαχέεται στην οικονομία με την μορφή αυξανόμενης ζήτησης αγαθών και υπηρεσιών αφού πλέον υπάρχει η πιθανότητα κατακράτησης μέρους του νεοεισερχομένου χρήματος.

Εάν, κατά τον Hume, συνεχισθεί να αυξάνεται η ποσότητα χρήματος που εισρέει στην οικονομία κατά μακρό χρόνο, τότε θα μεταδοθεί αυτή η αύξηση στο γενικό επίπεδο των τιμών. Δηλαδή, θα ισχύσει ο αυστηρός μηχανισμός της ποσοτικής θεωρίας χρήματος όπου κάθε μεταβολή του (M) οδηγεί σε αναλογική μεταβολή του (P). Για να συμβεί όμως αυτό θα πρέπει να ισχύσει η μακροχρόνια συνθήκη *ceteris paribus*, που μεταφράζεται με την εκπλήρωση των εξής υποθέσεων : 1) Δεν υπάρχει μεταβολή του όγκου παραγωγής, δηλαδή η οικονομία λειτουργεί στο επίπεδο πλήρους απασχόλησης, 2) δεν παρακρατείται χρήμα, και 3) δεν μεταβάλλονται οι συνήθειες των ατόμων, δηλαδή δεν μεταβάλλεται η κυκλοφορική ταχύτητα του χρήματος (Of Interest, έκδ. 1970, σελ. 52).

Εάν δεν ισχύουν οι ανωτέρω υποθέσεις— όπως και δεν ισχύουν στην πραγματικότητα, καθώς παρατηρεί ο Hume, λαμβάνοντας υπόψη την επίδραση στο ύψος των τιμών που προκλήθηκε από την εισροή πολύτιμων μετάλλων από την Αμερικανική Ήπειρο (Of Money, έκδ. 1970, σελ. 44)—τότε δεν θα ισχύει η αναλογικότητα μεταβολής της ποσότητας χρήματος και του επιπέδου των τιμών.

Επειδή και ο ίδιος ο Hume δεν ήταν πεπεισμένος (βάσει της εμπειρίας) ότι θα ισχύει η συνθήκη *ceteris paribus* ώστε μακροχρόνια να λάβει χώρα η αναλογική μεταβολή μεταξύ των (M) και (P), έδωσε έμφαση στη πιθανότητα η αύξηση του χρήματος να επιδράσει θετικά στον όγκο παραγωγής. Γι' αυτό και προτείνει να αυξάνεται σταδιακά η ποσότητα χρήματος ώστε να επέλθουν πραγματικά και όχι μόνο χρηματικά αποτελέσματα στην οικονομία (Of Money, έκδ. 1970, σελ. (39 - 40) — κάτι που προβάλλουν οι σύγχρονοι μονεταριστές ως μέτρο μείωσης της ανεργίας.

Η θεμελιώδης πρόταση της ποσοτικής θεωρίας περί της μονοσήμαντης και αναλογικής μεταβολής της ποσότητας χρήματος και του επιπέδου των τιμών, όπως ως ειδική περίπτωση αναλύθηκε από τον Hume, εκτός από αιτία ανάπτυξης

Παρ' όλα αυτά ο Locke ουσιαστικά ανέπτυξε θεωρία ζητήσεως χρήματος (Leight, 1974), θεωρώντας ως μεταβλητές που καθορίζουν τη ζήτηση χρήματος, τον όγκο των ανταλλαγών, το επίπεδο των τιμών και το ύψος του τόκου (1692, σελ. 36 - 37), κάτι, που τον φέρνει κοντά σε ένα μείγμα Κεϋνσιανής και Μονεταριστικής θεωρίας χρήματος.

Ο Richardson υποστηρίζοντας ότι η ποσότητα χρήματος—με την μορφή πολυτίμων μετάλλων— φανερώνει και τον πλούτο της χώρας (1744, σελ. 15), αναγνωρίζει ότι υπάρχει μια αναλογική σχέση επίδρασης μεταξύ της ποσότητας χρήματος και του ύψους των τιμών στην οικονομία (1744, σελ. 13).

Ο Charles Montesquieu ταυτίζοντας τον πλούτο της χώρας με την ποσότητα πολυτίμων μετάλλων (1748, τόμ. II, σελ. 56), τονίζει την δυνατότητα επίδρασης της αύξησης του χρήματος επί του όγκου παραγωγής (1748, τόμ. II, σελ. 51). Δέχεται όμως ότι υπάρχει μια μονοσήμαντη σχέση μεταξύ της ποσότητας χρήματος και του επιπέδου των τιμών που λειτουργεί ως γενική τάση και όχι ως νόμος (1748, τόμ. II, σελ. 49 - 50).

Ο Lord Patrick λίγα χρόνια μετά την έκδοση του έργου του Hume τονίζει την μακροχρόνια ισχύ της ποσοτικής θεωρίας κάτω από την συνθήκη *ceteris paribus* έτσι όπως την έθεσε ο Hume (1755, σελ. 51).

Από το άλλο μέρος όμως, ο Patrick, διακρίνει ότι στην βραχυχρόνια περίοδο η αύξηση της ποσότητας χρήματος επιδρά εκτός από το ύψος των τιμών και διαμέσου της αυξανόμενης ζήτησης αγαθών και υπηρεσιών στον όγκο παραγωγής (1755, σελ. 4, 6, 10).

Μερικά χρόνια αργότερα ο A. R. Turgot επανέλαβε την ισχύ της ποσοτικής θεωρίας χρήματος στην μακροχρόνια περίοδο (1766, σελ. 166), χωρίς να αμελήσει την επίδραση και αυτής της κυκλοφορικής ταχύτητας του χρήματος (όταν η ποσότητα χρήματος διατηρείται σταθερά) επί του ύψους των τιμών (1766, σελ. 167).

Ο A. Smith στο «Wealth of Nations» (Βιβλίο I, Κεφάλαιο 11), συγκρίνοντας την μεταβολή της αξίας του αργύρου σε όρους σίτου για την χρονική περίοδο 1350 - 1750, δίνει μια δυναμική παρουσίαση της ποσοτικής θεωρίας χρήματος. Ο Smith, τονίζει ότι η αύξηση του χρήματος με την μορφή πολύτιμων μετάλλων επιφέρει μείωση στην αγοραία [αξία του σε όρους σίτου, δηλαδή, με άλλα λόγια αυξανόμενου του (M) αυξάνεται το γενικό επίπεδο των ονομαστικών τιμών στην οικονομία (1776, σελ. 80 - 86).

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΧΡΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ HUME

Όπως θα καταστεί σαφές από την ανάλυση που θα ακολουθήσει το σημείο διαμάχης πάνω στη ποσοτική θεωρία χρήματος δεν ήταν τόσο η επίδραση της ποσότητας χρήματος επί των τιμών, όσο η αναλογικότητα της ποσοστιαίας σχέσης που συνδέει αυτές τις δύο μεταβλητές.

Ένας από τους πρώτους συγγραφείς που επεχείρησε να αποδείξει την πλάνη που συνοδεύει την αναλογική επίδραση του (M) επί του (P) ήταν ο *Richard Cantillon*. Ο *Cantillon* (1755, σελ. 117) άσκησε κριτική στα λίγα εδάφια του έργου του του *Locke* στα οποία - ομολογουμένως, πολύ ομιχλώδεις - παρουσιάζεται η αυστηρή σχέση της ποσοτικής θεωρίας χρήματος. Κατά τον *Cantillon* μία αύξηση του (M), ή μία αύξηση του (V) διατηρούμενης της ποσότητας χρήματος σταθερής (1766, σελ. 125 - 127, 1661), θα οδηγήσει σε αύξηση της ζήτησεως αγαθών και υπηρεσιών που με την σειρά της θα αυξήσει το γενικό επίπεδο των τιμών. Η αύξηση όμως αυτή της ζήτησης και των τιμών δεν θα είναι ανάλογη με την αύξηση του (M), αλλά θα εξαρτηθεί από : 1) ποιος θα εισπράξει το νεοεισερχόμενο στην οικονομία χρήμα— πιθανότητα παρακράτησις χρήματος (αποθησαυρισμού), 2) σε ποια αγαθά θα καταναλωθεί το νέο χρήμα - σε περίπτωση που δαπανάται μέρος του νέου χρήματος για αγορά εισαγομένων αγαθών τότε η ποσότητα του χρήματος αυτού θα εξαχθεί στο εξωτερικό, 3) πως θα αντιδράσει η προσφορά αγαθών και υπηρεσιών στη μεταβολή της ζήτησης, δηλαδή εάν η προσφορά σε σχέση με τις τιμές και την ζήτηση είναι ελαστική ή ανελαστική. Εάν είναι ελαστική τότε μέρος της ζήτησης θα ικανοποιηθεί από την αύξηση του όγκου παραγωγής, εάν είναι ανελαστική τότε η αυξανόμενη και μη ικανοποιούμενη ζήτηση αγαθών θα επίδραση αποκλειστικά στο ύψος των τιμών (*Cantillon*,* 1755, σελ. 179 - 181, βλ. και *Bordo*, 1983, σελ. 242). Συνεπώς, κατά τον *Cantillon*, λίγες είναι οι περιπτώσεις εμφάνισης της αναλογικότητας χρήματος - τιμών που δείχνει με την αυστηρή μορφή της η ποσοτική θεωρία χρήματος.

Ο *Joseph Harris* ήταν ο πρώτος συγγραφέας που έκρινε, μολονότι όχι έντονα, την θεωρία χρήματος του *Hume*. Ο *Harris* προβάλλει το επιχείρημα ότι βραχυχρόνια λόγω του αποθησαυρισμού δεν θα ισχύει η αναλογική σχέση μεταβολής των (M) και (P) (1757, σελ. 58). Ενώ μακροχρόνια, σύμφωνα με την εμπειρία, όπως παρατηρεί ο *Harris*, σε μια αναπτυσσόμενη οικονομία πάλι η αναλογικότητα μεταβολής μεταξύ (M) και (P) δεν θα ισχύει, γιατί, από το ένα μέρος η αυξανόμενη παραγωγικότητα της εργασίας θα μειώσει το γενικό επίπεδο

των τιμών και από το άλλο μέρος η αυξανόμενη παραγωγή θα απορροφήσει μέρος του νεοεισερχόμενου στην οικονομία χρήματος (1757, σελ. 50 - 60).³

Ένα χρόνο αργότερα ο Robert Wallace ακολουθώντας την θέση του Law (1705, σελ. 5, 20, 64, 93 - 94) σύμφωνα με την οποία η μεταβολή στην ποσότητα του χρήματος θα επιδράσει κυρίως επί της ποσότητας των παραγομένων αγαθών, υποστήριξε τα εξής, κρίνοντας την θεωρία του Hume.

Εάν, ισχυρίζεται ο Wallace (1758, σελ. 3-5, 11 - 13), αυξηθεί η ποσότητα του χρήματος στην οικονομία θα επέλθουν τα κατωτέρω αποτελέσματα.

α) Θα αυξηθεί η πραγματική ζήτηση και η προσφορά των αγαθών, επομένως, μέρος του νέου χρήματος θα απορροφηθεί από την διεύρυνση της παραγωγής.

β) Μέρος του νέου χρήματος θα χρησιμοποιηθεί για την βελτίωση των τεχνολογικών συνθηκών της παραγωγής και την ποιοτική βελτίωση των προϊόντων.

γ) Μέρος του νέου χρήματος θα εξέλθει από την χώρα λόγω αυξήσεως των εισαγωγών.

δ) Σε μια αναπτυσσόμενη οικονομία η παραγωγή νέων αγαθών θα απορροφήσει μέρος του νέου χρήματος.

Συνεπώς εξ αιτίας των ανωτέρω διαταρακτικών πραγματικών μεταβολών που ακολουθούν την αύξηση του χρήματος, καταστρατηγείται η αναλογικότητα μεταβολής των (M) και (P).

Από το άλλο μέρος, ο Wallace (1758, σελ. 12 - 13), επέκρινε την ορθότητα της «αυστηρής» ποσοτικής θεωρίας χρήματος του Hume στηριζόμενος στα εξής θεωρητικά επιχειρήματα :

1) Οι τιμές των αγαθών και παραγωγικών συντελεστών δεν εξαρτώνται από την ποσότητα χρήματος που κυκλοφορεί στην οικονομία, αλλά από την ένταση της ζήτησης (αγαθών και υπηρεσιών) και την ελαστικότητα ανταπόκρισης της προσφοράς.

2) Η ζήτηση (αγαθών και υπηρεσιών) εξαρτάται εκτός από την ποσότητα χρήματος που βρίσκεται στα χέρια των ατόμων και από άλλους παράγοντες, όπως π.χ. η μόδα.

3. Την θέση αυτή ανέπτυξε ο Χουμανίδης (1976, σελ. 20) με τον λόγο της παραγωγικής δυνατότητας της Οικονομίας (E) προς το μέγεθος της προβλεπόμενης παραγωγής (O) - βλ. Karayiannis, 1987, σελ. 227—228..

3) Η αυξανόμενη ποσότητα χρήματος δεν επιφέρει αναλογική αύξηση ζήτησης όλων των αγαθών. Με άλλα λόγια, η εισοδηματική ελαστικότητα ζήτησης διαφέρει από άτομο σε άτομο και από αγαθό (κατώτερο) σε αγαθό (πολυτελείας).

Είναι σαφές ότι ο Wallace κρίνει την ποσοτική θεωρία χρήματος του Hume αναστέλλοντας την συνθήκη *ceteris paribus* που ρητά είχε θέσει ο δεύτερος. Από το άλλο μέρος, ο Wallace επαναλαμβάνει την ιδέα του Cantillon περί διαφορετικής εισοδηματικής ελαστικότητας ζήτησης των αγαθών.

Κατά τον ίδιο χρόνο, ο William Temple (1758, σελ. 37), προσπαθεί να παρουσιάσει ορισμένες αιτίες που αποδυναμώνουν την αναλογία μεταβολής των (M) και (P). Ο Temple, στηριζόμενος στα οικονομικά στοιχεία των ετών 1715 και 1724 ισχυρίζεται ότι η εμπειρία δεν έχει επαληθεύσει τον «συμπαγή πυρήνα» της ποσοτικής θεωρίας χρήματος (1758, σελ. 38, 56 -57). Εκτός αυτού, προβάλλει το θεωρητικό επιχείρημα ότι ο τόκος είναι νομισματικό φαινόμενο το ύψος του οποίου καθορίζεται από την προσφορά και ζήτηση δανείων. Συνεπώς, εάν αυξηθεί το (M) τό τρέχον αγοραίο ύψος του τόκου θα μειωθεί και ως εκ τούτου θα αυξηθούν τα δάνεια των αγροτών και βιοτεχνών για παραγωγικούς σκοπούς, δηλαδή θα αυξηθούν οι επενδύσεις. Η πορεία αυτή θα έχει σαν αποτέλεσμα από το ένα μέρος να μην διαχέεται όλο τον νέο χρήμα για καταναλωτικά αγαθά και από το άλλο μέρος η αύξηση των επενδύσεων και της παραγωγής να απορροφήσει σημαντικό μέρος του νέου χρήματος (1757, σελ. 58). Και τα δύο αυτά αποτελέσματα θα καταστρατηγήσουν, ή τουλάχιστον, θα αναστείλουν χρονικά την αναλογία μεταβολής μεταξύ (M) και (P) που υποστηρίζει η ποσοτική θεωρία χρήματος.

Ας έλθουμε τώρα στην πλέον εμπειριστατωμένη κριτική— κατά τη γνώμη μου— που ασκήθηκε από τον Sir James Stewart στη θεωρία αξίας χρήματος, των Montesquieu - Hume, όπως δηλώνει ο ίδιος ο συγγραφέας (1767, σελ. 330). Η κριτική αυτή του Stewart βασίζεται, στην εμπειρία, στην απόσυρση της συνθήκης *ceteris paribus*, σε μια ασυνεπή παρουσίαση της θέσης του Hume, και στην άποψη του συγγραφέα περί ανυπαρξίας γενικών οικονομικών νόμων ικανών να ερμηνεύσουν την πορεία των οικονομικών μεταβλητών. Τα επιχειρήματα που προβάλλει ο Stewart κατά της αναλογικής μεταβολής των (M) και (P) είναι τα ακόλουθα :

Οι τιμές των αγαθών και υπηρεσιών εξαρτούται κυρίως από τον τρόπο με τον οποίο αντιδρά η προσφορά στις επιταγές της ζήτησης. Εάν η οικονομία λειτουργεί σε συνθήκες μη πλήρους απασχολήσεως και λάβει χώρα αύξηση στη ποσότητα του κυκλοφορούντος χρήματος, τα άτομα αυξάνοντας τη ζήτηση θα προ-

καλέσουν αύξηση της προσφοράς, έτσι ώστε οι τιμές να μη μεταβληθούν αναλογικά προς την μεταβολή του (M) (ibid σελ. 344). Αλλά και εάν ακόμα η προσφορά δεν προσαρμοστεί αμέσως στις επιταγές της (νέας) ζήτησης (περίπτωση πλήρους απασχόλησης, ή ανελαστικής προσφοράς), η αναλογία μεταβολής μεταξύ των (M) και (P) δεν θα ισχύει γιατί θα λειτουργούν μία ή και όλες από τις κατωτέρω παρατηρήσεις [(σαφώς εδώ ο Steuart παραγνωρίζει τη θέση του Hume περί διαφορετικής βραχυχρόνιας και μακροχρόνιας επίδρασης του (M) επί του (P)].

1) Η συνάρτηση ζήτησεως αγαθών και υπηρεσιών δεν εξαρτάται μόνο από το μέγεθος των ρευστών διαθεσίμων που έχουν στα χέρια τους τα άτομα, αλλά και από την ροπή τους για κατανάλωση, ή με άλλα λόγια την τάση τους για αποθησαυρισμό. (ibid. σελ. 344 - 345, 349 - 350). Ο Steuart, όπως αργότερα ο Keynes και οι Μονεταριστές μιλά για συνάρτηση ρευστότητας χρήματος όπου τό άτομα παρακρατούν χρήμα σε σχέση προς το αγοραίο ύψος τόκου (Keynes) και το ύψος ατομικού τους πλούτου (Μονεταριστές), δηλαδή, $M_d = f(r, W)$. Γι αυτά και ο Steuart θεωρεί τον τόκο, ως νομισματικό φαινόμενο, δικαιολογώντας την ύπαρξη του όχι μόνο ως αμοιβή της χρησιμοποίησης του χρήματος αλλά και ως μέσον οικονομικής πολιτικής για την μείωση του αποθησαυρισμού (ibid, σελ.324). Η ορθότητα της παρατήρησης του Steuart περί της δυνατότητας αποθησαυρισμού ως παράγοντα καταστρατήγησης της ανάλογης μεταβολής των (M) και (P), τονίσθηκε και από τον A. Young (1774, σελ. 114). Παρ'όλα αυτά, εάν λάβουμε υπόψη μας ότι ο Hume στην συνθήκη *ceteris paribus* είχε υποθέσει αμετάβλητες τις οικονομικές συνθήκες των ατόμων, θα δούμε ότι αυτή η κριτική παρατήρηση του Steuart δεν είναι τόσο ισχυρή όσο ελπίζει να δείξει ο συγγραφέας.

2) Η μεταβολή στη ζήτηση των αγαθών εξαρτάται και από το είδος του αγαθού. Η τιμή των αγαθών πολυτελείας, κατά τον Steuart, είναι περισσότερο ευμετάβλητη σε σχέση με την τιμή των αγαθών πρώτης ανάγκης. Επειδή το νέο χρήμα πηγαίνει αρχικά στα χέρια των πλουσίων εμπόρων και βιοτεχνών η τιμή των αγαθών πολυτελείας θα μεταβληθεί άμεσα. Από το άλλο μέρος, η τιμή των αναγκαίων αγαθών θα μεταβληθεί μόνο εάν η αύξηση της ζήτησης των αγαθών πολυτελείας δεν μπορεί να ικανοποιηθεί από την υπάρχουσα παραγωγή, και αυξηθεί ως εκ τούτου η ζήτηση εργασίας και η αμοιβή της, κάτι που θα οδηγήσει σε αύξηση της ζήτησης και της τιμής των αναγκαίων αγαθών διαβίωσης. Με άλλα λόγια, επειδή τα διάφορα αγαθά (αναγκαία, πολυτελείας) έχουν διαφορετική εισοδηματική ελαστικότητα ζήτησης και επειδή η διανομή του νέου χρήματος δεν είναι ανάλογη για όλα τα άτομα της οικονομίας, θα αποδυναμωθεί η αναλογία μεταβολής των (M) και (P) (ibid. σελ. 342 - 343)— κριτική παρατήρηση που έχει ήδη γίνει από τους Cantillon, Wallace.

Σε σχέση με την επίδραση της κυκλοφορικής ταχύτητας του χρήματος επί του επιπέδου των τιμών, ο Steuart, υποστηρίζει ότι και αυτή δεν τυγχάνει αναλογικότητας. Δέχεται ότι η κυκλοφορική ταχύτητα του χρήματος, την οποία ορίζει επακριβώς (ibid.,, σελ. 46) επειδή είναι βραχυχρόνιας διάρκειας θα επιδράσει θετικά στο ύψος παραγωγής και στο επίπεδο των τιμών (ibid. σελ. 323, 327), και αντιστρόφως ανάλογα στο ύψος του τόκου (ibid. σελ. 445, 715).

Ο Steuart, σε γενικές γραμμές, υπερασπίσθηκε τη θέση του Law υπέρ της χρησιμοποίησης του χάρτινου χρήματος στην οικονομία, δεχόμενος από το ένα μέρος ότι δεν ισχύει η ισότητα μεταξύ χρήματος (ποσότητα πολύτιμων μετάλλων) και πλούτου της οικονομίας (ibid, σελ. 371), και από το άλλο μέρος τονίζοντας την θετική επίδραση του (M) επί του ύψους των παραγομένων αγαθών και υπηρεσιών (ibid. σελ. 315). Αμελώντας πλήρως ο Steuart τις πληθωριστικές συνέπειες της αύξησης του (M) στην οικονομία θεώρησε το ύψος της ποσότητας του (χάρτινου) χρήματος ως μεταβλητή οικονομικής πολιτικής (ibid. σελ. 303,318). Παρ' όλα αυτά ο συγγραφέας δεν αρνείται ότι σε τελική ανάλυση υπάρχει μία σχέση μεταξύ (M) και (P), θεώρησε όμως ότι η σχέση αυτή μεταξύ των δύο αυτών μεταβλητών είναι μάλλον ρυθμιστική παρά καθοριστική (ibid. σελ. 348, 351, 376).

Όπως είναι φανερό, η ανωτέρω κριτική του Steuart στην ποσοτική θεωρία χρήματος του Hume στηρίζεται κυρίως στην διαφορετική (εισοδηματική και τιμής) ελαστικότητα ζήτησης, και στην διαφορετική καταναλωτική συμπεριφορά των εισπραττόντων το νέο χρήμα (δυνατότητα αποθησαυρισμού) σε σχέση με το αγοραίο ύψος του τόκου. Το ύψος του τόκου ο συγγραφέας δεν το συσχετίζει με το ύψος των επενδύσεων όπως οι κλασικοί, αλλά με το ύψος της καταναλωτικής δαπάνης αγαθών πολυτελείας (1767, σελ. 448, 461-462). Ο Steuart, παραφράζοντας την θεωρία χρήματος του Hume αφού δεν έλαβε υπόψη του, τον παράγοντα χρόνο (βραχυχρόνια-μακροχρόνια) την ισχύ ή την απόρριψη της συνθήκης *ceteris paribus*, και την πραγματική υπόσταση του τόκου ως παράγοντα που καθορίζει το ύψος των επενδύσεων και της συνολικής ζήτησης έλαβε μάλλον ένα αχυρένιο άνθρωπο για να εξασκήσει την κριτική του—κάτι που έκανε και ο Keynes στην κριτική του για τους κλασσικούς.

Παρ' όλα αυτά η διαφορά στην ερμηνεία του χρήματος και των επιπτώσεων του στην οικονομία μεταξύ των Hume και Steuart, οφείλεται κυρίως στον τρόπο, που χρησιμοποίησαν τις μεθόδους ανάλυσης των οικονομικών φαινομένων, και στην θεώρηση τους όσον αφορά τις λειτουργίες που εκπληρώνει το χρήμα στην οικονομία. Όσον αφορά για τη μέθοδο, ο Hume, χρησιμοποιώντας την αιτιατή ανάλυση (αιτία - αποτέλεσμα), την απαγωγή καθώς και την επαγωγή προσπάθησε να δείξει την νομοτέλεια των οικονομικών φαινομένων. Από το άλλο μέρος,

ο Steuart, στηριζόμενος κυρίως σε ένα μείγμα επαγωγικής και απαγωγικής μεθόδου, χρησιμοποίησε την εμπειρία (ιστορικά στοιχεία) για να αποδείξει την σχετικότητα των οικονομικών αρχών σε διαφορετικές οικονομικές συνθήκες (Kara-
yiannis, 1988, σελ. 13-14, 18-19, 25-27). Όσον αφορά τις λειτουργίες του χρήματος στην οικονομία, ο Hume, θεωρεί ότι χρησιμεύει σαν αντικείμενο μέτρησης και σαν μέσο ανταλλαγής, ή αλλιώς, σαν το λάδι που διευκολύνει τους τροχούς της οικονομίας (Of Money, έκδ. 1770, σελ. 33, 37). Ο Steuart (1767, σελ. 210 - 211, 453), αντίθετα, εκτός αυτών των λειτουργιών του χρήματος, τονίζει και την χρήση του σαν μέσο αποθήκευσης αξίας και (διαμέσου του τόκου κερδοσκοπίας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Από την προηγούμενη ανάλυση προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα :

- 1) Αρκετές από τις κριτικές κατά την ποσοτική θεωρία χρήματος του Hume στηρίχθηκαν σε μια μη ακριβή και λεπτομερή ανάλυση και ερμηνεία της θεωρίας αυτής.
- 2) Όπου οι κριτικές ευσταθούν, αυτό γίνεται σε βάρος των «γενικών αρχών» που επιχειρούσε να θεσπίσει η ποσοτική θεωρία χρήματος του Hume.
- 3) Οι περισσότερες από τις κριτικές βασίσθηκαν σε διαφορετικό από του Hume μεθοδολογικό τρόπο ανάλυσης.
- 4) Ορισμένες κριτικές ασκήθηκαν στηριζόμενες σε θεωρήσεις οικονομικών φαινομένων (π.χ. φύση τόκου, λειτουργίες χρήματος) διαφορετικές απ' αυτές που χρησιμοποιήθηκαν από τον Hume.
- 5) Σε αντικατάσταση της κρινομένης θεωρίας καμμιά άλλη θεωρία που πρότειναν οι διάφοροι συγγραφείς δεν έτυχε γενικής αΐοδοχής από τους μεταγενέστερους (κυρίως κλασσικούς) οικονομολόγους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bordo, M. (1983) : Some aspects of the monetary economics of Richard Cantillon, *Journal of Monetary Economics*.
- Cantillon, R. (1755) : *Essai sur la Nature du Commerce en General*, αγγλ. μετάφρ. H. Higgs, εκδ. A. M. Kelley, 1964.
- Friedman, M. (1956) : The Quantity Theory of Money— a Restatement, στο M. Friedman : *The Optimum Quantity of Money and other Essays*, εκδ. Aldine Publications, 1969.
- Friedman, M. (1970) : *The Counter - Revolution in Monetary Theory*, *The Institute of Economic Affairs*.
- Harris, J. (1757) : An Essay upon Money and Coins, στο J. R. McCulloch : *A Select Collection of Scarce and Valuable Tracts on Money*, (1856) εκδ. A. M. Kelley, 1966.
- Hegeland, H (1951) : *The Quantity Theory of Money*, εκδ. A. M. Kelley, 1969.
- Houmanidis, L. (1976) : Aspects of the History of Monetary Fluctuations and Inflation, εκδ. Ελληνικής Οικονομικής Εταιρείας.
- Hume, D. (1752) : *Writings on Economics*, έκδοση - εισαγωγή E. Rotwein, εκδ. The University of Wisconsin Press, 1970.
- Hume, D. (1896) : *The Philosophical Works of David Hume*, έκδ. Boston, Little Brown & Co.
- Karayiannis, D. A. (1987): Twentieth Century Greek Economist and the Quantity Theory of Money, *International Journal of Social Economics*, *Festschrift in honour of Angell Rugina*, Τόμ. 15, Αρ. 7/8/9.
- Karayiannis D. A. (1988): Sir James Steuart (1713 -1780): On Methodology, Political Economy' Value and Distribution, M. Phil. Thesis (αδημοσίευτο), University of Dundee.
- Law, J. (1705) : *Money and Trade Considered*, έκδ. A. M. Kelley, 1966.
- Leigh, A. (1974) : John Locke and the Quantity Theory of Money. *History of Political Economy*, Summer 1974.
- Locke, J. (1692) : Some Considerations of the Consequences of lowering the interest and raising the Value of Money, στο *Works of John Locke*, Τόμ. V, έκδ. London, 1893.
- Montesquieu C. (1748) : *The Spirit of Laws*, αγγλ. μετάφρ. T. Nugent, έκδ. J. & W. Clarke, London, 1893.

- ord Patrick, (1755) : Essay on paper- money and Banking, στο J. R. McCulloch : A Select Collection of Scarce and Valuable Tracts on Paper Currency and Banking, (1857), έκδ. A. M. Kelley, 1966.
- Richardson (1744) : An Essay on the Causes of the Decline of the Foreign Trade, στο J. R. McCulloch : A Select Collection of Scarce and Valuable Tracts on Commerce, (1859), έκδ. A. M. Kelley, 1966.
- Schumpeter, J. A. (1954) : History of Economic Analysis, έκδ. G. Allen & Unwin.
- Smith, A. (1776) : An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations, επιμ. εκδ. S. Nicholson, εκδ. Nelson & Sons, London, 1887.
- Steuart, J. Sir (1767) : An Inquiry into the Principles of Political Economy, εκδ. A. Skinner, Oliver & Boyd, 1966.
- Temple, W. (1758) : A Vindication of Commerce and Arts, στο J. R. McCulloch : A Select Collection of Scarce and Valuable Tracts on Commerce, (1859), εκδ. A. M. Kelley, 1966.
- Turgot, A. R. (1766) : Reflections on the Formation and the Distribution of Wealth, στο R. Meek : Turgot on Progress, Sociology and Economics, εκδ. Cambridge at the University Press, 1973.
- Wallace, R. (1758) : Essays of Banks and of Paper Credit, στο J. R. McCulloch : A Select Collection of Scarce and Valuable Tracts on Paper Currency and Banking, (1857), εκδ. A. M. Kelley, 1966.
- Χουμανίδης, Λ. (1972) : Ιστορία Οικονομικών Θεωριών, 3η έκδ. Παπαζήσης, 1984.
- Young, A. (1774) : Political Arithmetic, εκδ. A. M. Kelley, 1967.